

## Hemtentamen i Pierre Bourdieus utbildningssociologi, 7,5 hp, VT 2014

David Holmberg

daho7841@student.uu.se

***1. Kursen har spämt över större delen av Bourdieus utbildningssociologiska författarskap, från *The Inheritors* till *The State Nobility*. Beskriv dels minst två bärande tankar eller perspektiv som återkommer i de två verken, dels minst två avseenden i vilka en utveckling skett. Ca 300-600 ord.***

*The Inheritors* publicerades för första gången 1964, och den boken undersökte franska studenters relation till kulturen. Bourdieu undersökte där bland annat skillnader mellan studenter i avseende kön och social bakgrund.<sup>1</sup> *The State Nobility* publicerades för första gången 1989, och där undersöker Bourdieu elitskolor i Frankrike och deras relation till "maktens fält".<sup>2</sup> I både *The Inheritors* och *The State Nobility* finns en betoning på användningen av empiri. Bourdieu använder sig av stor datainsamling, och statistiska analyser, för att underbygga sina slutsatser. En annan bärande tanke i båda verken handlar om reproduktionen inom utbildningssystemet. Bourdieu undersöker vad det är som gör att de från högre klass kan upprätthålla dominans över de från lägre klass. I *The Inheritors* anspelar det direkt på bokens titel, *arvtagarna*. Det kan till exempel innebära att de som föds in i en överklassfamilj ärver denna klasstatus, även fast det inte är frågan om något formellt arv, utan istället att de får växa upp med förutsättningar som gör det lättare för dem att nå framgång i livet, vilket gör att de kan reproducera sin klasstatus.<sup>3</sup> För att förstå denna reproduktion, undersöker Bourdieu flera sociala faktorer, samt hur studenter blir bemötta i skolsystemet. I *The Inheritors* noteras det till exempel att lärare använder sig av en "karismatisk pedagogik", med många outtalade regler om vad som är önskvärt och inte önskvärt, som är lättare förstå bland studenter med ursprung från de från högre klasserna än bland studenter från lägre klasserna.<sup>4</sup> Studenterna från de lägre klasserna skulle behöva tydlig metodisk pedagogik med rationella förklaringar, men det är inget som lärarna erbjuder. I *The State Nobility* studerar till exempel Bourdieu lärares omdömen om elever, och han noterar där att de eleverna från lägre klasserna beskrivs i genomgående mer nedsättande termer än de från högre klasserna, som "simpel" och "vanlig", och när deras förtjänster beskrivs är det också med återhållsamhet som "noggrann", "ärlig", "metodologisk". Det är elever från de högre klasserna som får mer positiva omdömen som,

---

1 Bourdieu & Passeron, (1979).

2 Bourdieu (1996).

3 Bourdieu & Passeron (1979), exempelvis sid. 72.

4 *ibid.*, sid. 69-70.

"briljant", "mästare" och "stor filosof".<sup>5</sup>

En utveckling som skett mellan de två verken är att i *The State Nobility* har Bourdieu utvecklat en mer specifik begreppsapparat, begrepp med tydligt definierad betydelse. Begrepp som *habitus*, *kulturellt kapital* och *fält* används inte alls i *The Inheritors*, men de har en central roll i *The State Nobility*. En annan utveckling som skett är att Bourdieu i *The State Nobility* använder sig av korrespondensanalysen, som är en analysmetod för att kunna upptäcka icke-intuitiva samband.<sup>6</sup>

**2. Två helt grundläggande begrepp hos Bourdieu är symboliskt kapital och dess underformer samt habitus. Förklara begreppens innebörd och ge exempel på hur Bourdieu tillämpar dem i sina utbildningssociologiska studier. Ca 500-800 ord.**

Symboliskt kapital är en form av kapital som står i kontrast till materiellt kapital. Symboliskt kapital skiljer sig från materiellt kapital, i avseendet att det inte i någon direkt mening går att använda som handelsvara. Symboliskt kapital kan innefatta socialt erkännande, så som karisma, beröm, att vara älskad, att vara någon som får inbjudningar till speciella tillställningar med mer. Symboliskt kapital utgör, enligt Bourdieu, "social betydelse", och "anledningar som gör livet värt att leva".<sup>7</sup> Bourdieu påpekar att olika former av kapital, så som ekonomiskt, kulturellt eller socialt kapital kan fungera som symboliskt kapital, i och med att det ges erkännande. Finansiellt kapital, så som pengar, är till exempel i sig inget symboliskt kapital, men det kan fungera som ett symboliskt kapital i och med att den som har pengar också kan få ett socialt erkännande. Bourdieu betonar att för ackumulera symboliskt kapital krävs det investering av tid.<sup>8</sup> I *Homo academicus* undersöker Bourdieu intellektuella i Frankrike, och genom empiriska undersökningar kan han där kartlägga vad som utgör symboliskt kapital inom detta sociala rum. Ackumulation av symboliskt kapital kan där till exempel ske genom att bli citerad i många tidskrifter och att vinna vetenskapliga priser.<sup>9</sup> Symboliskt kapital kan i detta fall jämföras med vad som i vardagsspråk ibland kallas "social status".

Habitus är ett begrepp som syftar till nedärvda dispositioner. Den med ett visst habitus, har en viss handlingsbenägenhet, ett speciellt sätt att bemöta, ett speciellt sätt att förhålla sig och så vidare.

Habitus nedärvs genom erfarenheter, upplevelser lagras i kroppen och bildar en viss handlingsbenägenhet för senare tillfällen. Två personer som till exempel växt upp i samma by och

---

5 Bourdieu (1996), sid. 33.

6 *ibid.* sid 264.

7 Bourdieu (2000), sid. 240.

8 Bourdieu (1988), sid. 96.

9 *ibid.* sid 76.

gått i samma skola, är benägna att utveckla liknande habitus, eftersom de har många gemensamma erfarenheter. Begreppet habitus utvecklades av Bourdieu för att överkomma klyftan mellan rent mekaniskt perspektiv å ena sidan, som utgår från att människors handlingar är determinerade och förutsägbara, och ett finalistiskt perspektiv å andra sidan vilket utgår från att agenter kan göra helt fria val.<sup>10</sup> Habitus utgör dispositioner, som är nedärvda, och gör en agent benägen att agera på visst sätt, vilket liknar det mekaniska perspektivet - där agenten inte själv har kontroll, men habitus är i sig ingen direkt mekaniskt bestämmande faktor. Bourdieu använder sig till exempel av begreppet habitus i *The State Nobility*, där han förklarar att habitus är en del i en reproduktionsstrategi som syftar till att upprätthålla skillnader, avstånd och relationer.<sup>11</sup> I lovtal som hålls i formella sammanhang hyllas ofta egenskaper som utgör ett habitus som är gemensamt för personer inom en viss krets. Genom att betona dessa egenskaper som viktiga och värdefulla kan detta habitus forma en explicit norm om vad som är önskvärt.<sup>12</sup>

***3. Med upptäckten av korrespondensanalysen tyckte sig Bourdieu ha funnit en metod som svarade mot hans relationella sätt att tänka sociologiskt. Förklara vad detta relationella perspektiv går ut på och ge exempel från några av hans utbildningssociologiska verk från Les héritiers och framåt. Ca 300-600 ord.***

Det relationella perspektivet går ut på att fokusera relationella förhållanden istället för absoluta värden. Korrespondensanalysen används av Bourdieu för att grafiskt kunna visa relationer mellan olika data (till exempel yrken, personer, egenskaper, värderingar). En vanlig graf som presenteras är med en x-axel där den västra sidan representerar en övervikt av kulturellt kapital, och den östra sidan representerar en övervikt av ekonomiskt kapital, och en y-axel där norra sidan representerar mer totalt kapital och södra sidan representerar mindre totalt kapital. Positionerna av data bestäms inte utifrån absoluta värden, utan istället bestäms positionerna utifrån förhållandet till övrig data.<sup>13</sup> Ett exempel på detta är undersökning av institutioner inom den högre utbildningen som presenteras i *The State Nobility*, korrespondensanalysen visar där till exempel att humanistiska skolor är närmare den kulturella polen och vid den ekonomiska polen finns till exempel "Internat Paris" och "Ecole speciale architecture".<sup>14</sup> I *Homo Academicus* används korrespondensanalysen för att studera både skolor, individer, individers egenskaper, med mer. I en av graferna presenteras en x-axel som representerar "inertia", åt öster är det mer "tröga" faktorer som tenderar att reproducera den rådande

10 Bourdieu (2009), sid. 138.

11 Bourdieu (1996). sid. 3.

12 ibid. sid. 44.

13 ibid. sid. 264.

14 ibid. sid. 268.

ordningen, och åt väster är det mindre tröga faktorer som representerar förändring och obundenhet, och en y-axel som representerar "properties" (tillgångar) där det som utmärker mycket tillgångar placeras i norr och det som utmärker lite tillgångar placeras i söder. I denna graf placeras många olika sorters data in, till exempel att vara "född i västra Frankrike" placeras till väster i grafen, och att vara "född i norra Frankrike" placeras till öster, eller att ha fått sina texter översatta till andra språk vilket placeras både till väster och längre norr ut ju fler översättningar.<sup>15</sup>

Korrespondensanalysen och det relationella perspektivet kan associeras till fält-begreppet hos Bourdieu, dels för att presentationen av korrespondensanalysen illustrerar ett tvådimensionellt plan likt ett fält gör och dels för att positionerna är relationella,<sup>16</sup> det vill säga påverkar varandra inbördes likt partiklar inom ett elektriskt fält.

***4. En central motsättning inom samhällsvetenskaperna är den mellan vad som kan kallas ett objektivistiskt perspektiv och subjektivistiskt sådant. Det förra utgår från att det finns en social verklighet som existerar oberoende av människans medvetande och som samhällsvetenskapen kan veta något om, medan de senare hävdar att samhällsvetenskapens förklaringar måste ge utrymme åt individers (subjektets, medvetandets) motiv, uppfattningar och sätt att "konstruera" världen på. Diskutera frågan hur denna motsatsställning behandlas i Bourdieus utbildningssociologi, både teoretiskt eller begreppsligt och empiriskt i hans utbildningssociologiska författarskap. Svaret bör åtminstone till någon del bygga på Méditations pascaliennes. Ca 500-800 ord.***

Bourdieu försöker överkomma klyftan mellan det objektivistiska perspektivet och det subjektivistiska perspektivet bland annat med betoningen på dispositioner (som habitusbegreppet är en följd av). Bourdieu döper ett kapitel i *Pascalian Meditations* till "Bodily knowledge" och det är också vad dispositioner handlar om, en sorts kroppslig kunskap. Sociala strukturer förkroppsligas i individer, och de skapar dispositioner, som kan innefatta hur en individ är benägen att agera, vad som angår individen, vad som inte angår individen, med mer. Dispositionerna finns liksom objektivt inpräntade i kroppen, och kan studeras empiriskt. Det leder inte till någon mekanisk determinism, som det objektivistiska perspektivet ofta associeras till, och inte heller någon absolut frihet som det subjektivistiska perspektivet ofta associeras till.<sup>17</sup>

Reflexivitet är ett centralt begrepp inom Bourdieus sociologi, och det kan handla om att det

---

15 Bourdieu (1988), sid. 80.

16 Bourdieu (2000), sid. 264.

17 *ibid.* sid 128-163.

analyserande subjektet studerar sin egen objektiva position. Ett exempel är i *Homo Academicus* där Bourdieu studerar ett fält där han själv är deltagare, *rummet av personer inom humanistiska fakulteter i Frankrike*. Där befinner han sig i den sydvästra kvadranten. Att han är åt väster representerar en övervikt av frihet/obundenhet (låg inertia), och att han är i syd-västra kvadranten innebär att han har en mindre andel av totala tillgångar.<sup>18</sup> I en annan graf visar han andra data som hamnar i samma sydvästra kvadrant, till exempel "född i västra eller sydvästra Frankrike", "född 1925 eller senare" och "stödde Mitterand".<sup>19</sup> Dessa data behöver ju inte alla stämma överens på den som befinner sig i sydvästra kvadranten, men samtidigt får vi anta att det finns någon sorts koppling.

Vi kan till exempel inte dra slutsatsen att eftersom Bourdieu föddes i sydvästra Frankrike, sökte han sig till den västra sidan i grafen. Däremot kan vi anta att eftersom Bourdieu föddes i sydvästra Frankrike hade han en disposition, en handlingsbenägenhet, att söka sig mot den västra sidan. Det är inte frågan om en social verklighet som nödvändigtvis tvingar honom till en viss position, som en objektivistisk förklaringsmodell skulle kunna föreslå. Vi kan heller inte anta att det var ett avsiktligt val som kan förstås utan hänsyn till omedvetna kroppsliga dispositioner att Bourdieu sökte sig mot västra sidan, som vissa subjektivistiska förklaringsmodeller skulle kunna anta. Enligt ett subjektivistiskt perspektiv söks förklaringar i agenters medvetanden, och avsiktliga motiv. Men om vi till exempel intresserar om varför vissa personer stödde Mitterand, skulle de knappast uppge att det var för att de var uppväxt i en viss del av landet, att de var födda visst år, eller att de hade viss position inom universitetsvärlden. Denna typ av förklaringar, som Bourdieus undersökningar erbjuder, är icke-subjektivistiska. Samtidigt är det inte frågan om några rena objektivistiska förklaringar. Undersökningen visar på en korrelation, men inte direkta orsakssamband.

**5. Fältbegreppet blir fullt synligt i Bourdieus utbildningssociologiska författarskap i och med *Homo academicus*. I *La noblesse d'état* blir begreppet ett centralt redskap i Bourdieus analys av relationerna mellan, å ena sidan, fältet av elitutbildningar och, å den andra, det Bourdieu kallar maktens fält. Förklara hur. Ca 200-400 ord.**

För att något ska utgöra ett fält i en mer strikt bemärkelse, krävs det att aktörerna inom området på något sätt förhåller sig till varandra. För att det ska vara möjligt krävs det att aktörerna inom fältet erkänner gemensamma värden och att det finns något fältspecifikt kapital, det vill säga ett kapital

---

<sup>18</sup> Bourdieu (1988), sid. 276.

<sup>19</sup> *ibid.* sid. 82.

som erkänns bland personerna inom fältet men som inte erkänns i andra sammanhang (till exempel inte något som direkt går att lösa in mot pengar). Aktörerna inom fältet strävar efter att reproducera eller transformera det fältspecifika kapitalet.<sup>20</sup> *Maktens fält* blir ett fält där representanter från olika fält sammanförs. De som har makten kan ju anses vara toppolitikerna, men det finns ju också andra faktorer, så som domstolen, militären, intellektuella opinionsbildare och de med mycket pengar.<sup>21</sup> Något som kännetecknar maktens fält är att olika kapitalarter står i konkurrens mot varandra, och vissa kapitalarter kan växlas mot andra kapitalarter.<sup>22</sup> Till exempel kan den med stort ekonomiskt kapital skaffa sig politisk makt, genom att investera i valkampanj, knyta kontakter med viktiga personer genom olika former av ekonomiskt stöd, med mer.

Elitskolorna har en relation till maktens fält, i och med att elitskolorna leder studenter till att nå maktens fält. Bourdieu delar in elitskolorna i "grand porte" och "petite porte", där grand porte utgör de elitskolor som har högst status och befolkas mest av studenter från högre klass, och där petite porte utgör de elitskolor som har lägre status och till lägre grad befolkas av studenter från högre klass. De studenter som hamnar inom petite porte får det betydligt svårare att nå maktens fält.<sup>23</sup> Med hjälp av fältbegreppet visar Bourdieu att det finns en polarisering mellan "spirituell" och "temporal" makt. Bourdieu menar att skolornas polarisering motsvarar polariseringen inom maktens fält. Vid ena polen finns ansvarstagande och organiserande, som i elitskolorna representeras i till exempel deltagande i lagsportsaktiviteter, vid andra polen finns det autonoma intellektuella, som i elitskolorna representeras av studenter som tar avstånd från det världsliga och fördjupar sig i läsande och introverta idéer.<sup>24</sup>

**6. Resonera utifrån Bourdieus centrala begrepp och hans utbildningssociologiska verk frågan om relationen, i Sverige, mellan högre utbildning och sociala fält. Ta ett eller två exempel. Ca 500-800 ord.**

I en studie utförd av Donald Broady och Mikael Palme<sup>25</sup> konstaterades att det finns å ena sidan finns en polarisering mellan mer prestigefyllda utbildningar, så som KTH, Chalmers och Konsthögskolan, och mindre prestigefyllda utbildningar som vissa lärarutbildningar och

---

20 Till exempel i Bourdieu (1996), sid 278.

21 ibid. sid. 269.

22 ibid. sid 272.

23 ibid. sid. 142.

24 ibid. sid 174.

25 Broady & Palme (1992).

vårdutbildningar. Korrespondensanalysen som utfördes visade också att det finns en polarisering mellan utbildningar som präglas av högt ekonomiskt kapital, till exempel Handelshögskolan i Stockholm och utbildningar som präglas av högt kulturellt kapital, som Konsthögskolan i Stockholm. De mer prestigefyllda utbildningarna är lokaliserade till storstäderna Stockholm och Göteborg, samt till de anrika studentstäderna Lund och Uppsala, medan de mindre prestigefyllda utbildningarna är lokaliserade till mindre städer och yngre skolor. Studien kunde också visa skillnader i livsstil mellan studenterna i de olika utbildningarna. De vid den kulturella polen var till exempel måna om att framhäva det individuella, och var kritiska mot den typ av likriktning i klädkod som de menar finns inom handelshögskolan. Habitus bland studenter inom både exempelvis Handelshögskolan och bland studenter inom Konsthögskolan, motsvarar ett habitus som är önskvärd inom den yrkeskarriär som deras utbildning banar väg för. Tänkbara yrken för Handelshögskolestudenten kan vara ekonom och chef inom företag där det mer eller mindre är krav på att de ska ha kostym, medan Konsthögskolestudenternas förebilder är konstproducenter som är originella i sitt sätt att vara och klä sig på.<sup>26</sup>

Ett specifikt exempel baserat på personliga erfarenheter och inte vetenskapliga undersökningar är sjuksköterskeutbildningen och sjuksköterskornas roll i det sociala fältet. Sjuksköterskor befinner sig i ett socialt fält bland andra vårdarbetare. På en vårdavdelning jobbar en sjuksköterska ofta i team med till exempel undersköterska, läkare, sjukgymnast och arbetsterapeut. Sjuksköterskan måste vanligtvis i främsta hand förhålla sig till läkare som står högre upp i rang, och undersköterskor som står lägre ner i rang. Ett sätt för sjuksköterskan att få mer anseende och klättra upp i rang är att associera sig till läkarna i högre grad än till undersköterskorna. Åtråvärt kapital för sjuksköterskestudenten kan då vara ett teoretiskt intresse, kunskap om läkemedels biverkningar och förmåga att formulera sig väl i dokumentation, medan praktiskt kunnande så som bäddande av sängar och borstning av tänder står lägre i kurs. Det blir en del av sjuksköterskans habitus att intressera sig för det teoretiska, och tycka att de praktiska sysslorna som i huvudsak utförs av undersköterskor är mindre intressant och mindre viktigt att kunna. I sjuksköterskans habitus kan det också utvecklas en tendens att se sig själv närmare associerad till läkarna än till undersköterskorna. Utifrån personlig erfarenhet kan nämnas att då sjuksköterskestudenter fick i uppgift att skriva ett pedagogiskt arbete om relationer mellan sjuksköterskor och annan vårdpersonal, valde de allra flesta att skriva om relationer mellan sjuksköterskor och läkare. Dessa arbeten handlade också ofta om att uppvärdera sjuksköterskorna och nedvärdera läkarna. Det belystes då bland annat strategier från läkarnas sida att befästa sin roll i hierarkin, som genom användande av specifik klädsel -

---

26 ibid.

läkarrocken - som gjorde att de kunde skilja ut sig från andra. Ofta riktades det också kritik mot läkarna, till exempel att de slarvade med hygien och visade dålig hänsyn till patienter. Bourdieu betonar i sina verk främst strategier för att reproducera den rådande ordningen,<sup>27</sup> men ovan nämnda exempel är snarare frågan om strategi för att transformera den rådande ordningen.

## Referenslista

Bourdieu, Pierre (1988). *Homo Academicus*. Stanford: Stanford University Press.

Bourdieu, Pierre (2000). *Pascalian Meditations*. Stanford: Stanford University Press.

Bourdieu, Pierre (1990). *Reproduction: In Education, Society and Culture*. London: Sage Publications.

Bourdieu, Pierre (1996). *The State Nobility: Elite Schools in The Field of Power*. Cambridge: Polity Press.

Bourdieu, Pierre & Passeron, Jean-Claude (1979). *The Inheritors: French students and their relation to culture*. Chicago; London: The University of Chicago Press.

Broadly, Donald & Palme, Mikael (1992). "Högskolan som fält och studenternas livsbanor". Stockholm: Forskningsgruppen för utbildnings- och kultursociologi.

---

<sup>27</sup> Som i exempelvis Bourdieu (1990).